

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2003-12-29

UDK 811.163.1'373.46:672(497.4)

NAREČNO KOVAŠKO STROKOVNO BESEDJE IN SLOVENSKI LINGVISTIČNI ATLAS

Jožica ŠKOFIC

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, SI-1001 Ljubljana, Novi trg 4
e-mail: guzej@zrc-sazu.si

IZVLEČEK

V prispevku bo predstavljen način zbiranja narečnega kovaškega strokovnega besedja v primerjavi z možnostmi, ki jih za raziskovanje terminologije ponuja vprašalnica za Slovenski lingvistični atlas (SLA). Z metodo lingvistične geografije bodo predstavljeni slovenski narečni leksemi za pojme podkev (SLA 127), podkovati (SLA 128), kladivo (SLA 154), kleščice (SLA 155), kovač (SLA 205), železo (SLA 206), oglje (SLA 207) in meh (SLA 208). Podrobneje bodo predstavljena strokovna poimenovanja za različne vrste kladiv in klešč v gorenjskem narečju.

Ključne besede: narečna kovaška terminologija, Slovenski lingvistični atlas, lingvistična geografija, gorenjsko narečje, Kropa

IL LINGUAGGIO DIALETTALE E PROFESSIONALE DEI FABBRI E L'ATLANTE LINGUISTICO SLOVENO

SINTESI

Nel contributo sarà presentata una raccolta di termini dialettali e professionali propri del repertorio linguistico dei fabbri che verranno raffrontati alle terminologie presentate dalla ricerca dell'Atlante Linguistico Sloveno (SLA). I termini dialettali sloveni per i seguenti concetti: ferro di cavallo (SLA 127), ferrare (SLA 128), martello da fucina (SLA 154), tenaglie da fucina (SLA 155), fabbro (SLA 205), ferro (SLA 206), carbone (SLA 207), mantice (SLA 208), verranno introdotti seguendo il metodo offerto dalla geografia linguistica, inoltre saranno presentate minuziosamente le denominazioni professionali per diverse specie di martelli e tenaglie in uso nel dialetto della Gorenjska.

Parole chiave: terminologia dialettale dei fabbri, Atlante Linguistico Sloveno, geografia linguistica, dialetto della Gorenjska, Kropa

UVOD

V prispevku je predstavljena problematika zbiranja narečnega kovaškega strokovnega besedja v primerjavi z možnostmi, ki jih za raziskovanje tovrstnega besedja ponuja vprašalnica za Slovenski lingvistični atlas (SLA). Ta je v prvi vrsti namenjena zbiranju splošnosporazumevalnega besedja, tj. besed, "/.../" ki so nekako vsem Slovincem znane "/.../" (Benedik, 1999, 15), terminologije različnih strok pa se dotika le v posameznih vprašanjih.

Kovaštvo, ki je v Enciklopediji Slovenije (ES) predstavljeno kot "/.../" obrtna dejavnost, ki zajema obdelavo kovin v toplem ali hladnem stanju po načelu gnetenja in zgibanja kosov kovine z udarjanjem in stiskanjem, v širšem pomenu tudi metode preoblikovanja kovin z valjanjem, stiskanjem in vlečenjem "/.../" (Bras, 1991, 340), je bilo nekoč ena najbolj pomembnih in razširjenih obrtnih dejavnosti, "/...p/o 12. stoletju /pa/ je bilo ena pomembnejših obrti v mestnih naselbinah na Slovenskem "/.../" (Bras, 1991, 340). Fužinsko kovaštvo se je delilo v tri faze: pridobivanje kovnega železa, kovanje polizdelkov (palic, pločevine) in kovanje izdelkov (žebliji, orodje, podkve, mreže, polkna, kotli, orožje – puške ...), po razvoju industrije pa se je kovaška obrt obdržala predvsem kot podkovno, vozovno in orodno kovaštvo in se je prenašala iz roda v rod – sinovi so se je izučili v domači kovačnici, pomočniški izpit pa nato opravljali pri krajevnih rokodelskih zadrugah – nekateri pa so se usposabljali tudi pri različnih tujih kovaških mojstrih vse do Dunaja. Zaradi spremenjenega načina življenja in (tudi kmečkega) dela je zlasti v 2. polovici 20. stoletja kovaštvo začelo propadati – "/...m/lajši kovači so se preusmerili v različne mehanične poklice, spretnejši so se odločili za umetno kovaštvo "/.../" (Bras, 1991, 341).

Kljub temu da je bilo kovaštvo (predvsem podkovsko in orodno) tako pomembna in razširjena obrtna dejavnost, pa je v vprašalnici za SLA le devet vprašanj, ki jih je mogoče povezati tudi s kovaško terminologijo – pa še ta so razpršena v več poglavjih in je vsaj nekatera mogoče povezati tudi s kako drugo dejavnostjo. V II. poglavju Obleka so taka vprašanja št. 126 *žebelj* (a – splošno, b – razne vrste žebeljev), št. 127 *podkev* (a – pri konju, b – pri čevlju), in št. 128 *podkovati*; v III. poglavju Hiša sta to vprašanja št. 154 *kladivo* in št. 155 *klešče*; v IV. poglavju Vas pa vprašanja št. 205 *kovač*, št. 206 *železo*, št. 207 *ogljje* in št. 208 *meh*. Vprašalnica za SLA pa ob besednem in gramatičnem delu vsebuje še vmesno, tj. XV. poglavje Razno, kjer je z 2. vprašanjem predvideno, da se "no-

tirajo "/.../" izrazi domače obrti, npr. suhe robe, lončarstva, sirarstva, žimarstva, planšarstva itd." (Benedik, 1999, 55), torej tudi kovaštva – a tudi tu razen nekaj redkih izjem kovaška terminologija še ni zapisana.¹

Ker so se kovači za svoj poklic veliko usposabljali na tujem, bili močno povezani z nemško govorečimi železarji in bili tržno usmerjeni tudi na tuje trge (npr. z žebliji v Sredozemlje), je v kovaški terminologiji mogoče pričakovati različne tuje vplive – v prispevku bodo zato z metodo lingvistične geografije predstavljena narečna poimenovanja za izbrana vprašanja ter pojasnjen njihov izvor – posebna pozornost pa bo namenjena morebitnim prevzetim besedam iz jezikov v stiku.

1. KOVAČ V SLA

Vprašanje št. 205 v vprašalnici za SLA vprašuje po narečni besedi za **kovača**, tj. tistega, kdor z udarci kladiiva ali s strojnim stiskanjem oblikuje, obdeluje kovino (kot je razložen osnovni pomen tega samostalnika v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ)). Beseda je izpeljanka z besedotvorno podstavo *kov-*, ki je vseslovanska (psl. **kovati* **kujə*) in indoevropskega izvora – z osnovnim pomenom *tolči* (Bezljaj, 1982, 75). Isti koren je tudi v drugih tvorjenkah te besedne družine: *podkev* in *podkovati*, *nakovalo* itd.

Besedo *kovač* za ta pojem poznajo v vseh govorih, zajetih v SLA, drugačni odgovori na vprašanje št. 205 so zapisani le v točkah: 56 – *fāren*, 57 – *fārin*, 58 – *fāre* (M: *ta pār fārinu*; tu tudi *kovač*), 61 – *fāren*. Ti rezijanski in terski leksemi so prevzeti iz furlanščine (prim. furl. *fari*).² Drugi leksemi so še redkejši: 239 – *šmî t* (D: *x šmî di*; ob *kovaču*) in 188 – *z'mit* (prim. nem. *der Schmied*) ter 348 – *āmpus*³ (ob *kovaču*).

V vprašalnici za SLA ni podvprašanj za poimenovanja različnih vrst kovačev. Tudi kroparska kovaška terminologija, ki je vezana predvsem na žeblijarjenje in umetno kovaštvo, ne pozna še drugih poimenovanj – leksemi za različne vrste kovačev pa so tu dvobesedni, sestavljeni iz samostalnika *kovač* v jedru in pridevniškega prilastka kot določila besedne zveze, npr.: *umě:tən ková:č* 'umetni kovač', *kó:nsk ková:č* 'podkovski kovač', *izu'čen ková:č* 'izučeni kovač', *pa:ru:čen ková:č* 'priučeni kovač'. Iz bližnjih gorenjskih govorov so poimenovanja *podkó:ysk ková:č* 'podkovski kovač', *vó:zən ková:č* 'kovač za vozove' in *industri:isk ková:č* 'industrijski kovač', (Podnart) ter *oró:dən ková:č* 'orodni kovač' in *skî:rar* 'sekirar, izdelovalec sekir in drugega kovanega orodja' (Kamna

1 Z vprašanji, obravnavanimi v tem prispevku, je mogoče povezati le nekaj poimenovanj za različna mizarska orodja – predvsem za različne vrste *klešč* in *kladiv*, npr. v točkah 97 (Solkan) in 236 (Nova vas na Blokah). V točki 198 Slovenskega lingvističnega atlasa (Zgornje Gorje) pa sta v poglavju Razno zapisana izraza *kovaštvo* in *žeblijarja*, natančno pa je kovaška (žeblijska in umetnokovaška) terminologija popisana le v kroparskem govoru (Škofic, 1997; 2001a; 2001b; 2002).

2 Leksem *fārin* iz furl. *fāri* 'kovač' potrjuje tudi slovar Baudouina de Courtenayja, ki se pripravlja na SAZU (uredili Duličenko, Tolstoj in Matičetov). Glej tudi: Il Nuovo Pirone, 2001, 296.

3 Beseda *ampus* je sicer zapisana kot odgovor na vprašanje 205, a gre verjetno za pomen 'nakovalo' – prim. nem. *das Amboß*.

Gorica). Zanimiv pa je podatek iz Enciklopedije Slovenije, da so podkovske kovače ponekod imenovali tudi *kuršmidi* ali *masažniki* (Bras, 1995, 16) in so poleg podkovanja morali obvladati še marsikatero delo, povezano z zdravjem in nego vprežne živine. Gradivo za SLA teh poimenovanj ne potrjuje.

2. PODKOVATI V SLA

V Slovenskem lingvističnem atlasu ni posebnega vprašanja za pojem *kovati*, ki po SSKJ pomeni 'z udarci kladiva ali s strojnim stiskanjem oblikovati, obdelovati kovino', je pa vprašanje št. 128 za pojem *podkovati*, ki ima po SSKJ dva pomena, in sicer 'pritrditi podkev' oz. 'opremiti s kovinskim delom spodnji del česa (npr. podkovati palico, podkovati čevlje)'. Ker vprašanje v vprašalnici za SLA ni izraženo stavčno, je nejasno, po katerem od obeh pomenov se sprašuje. Čeprav je uvrščeno v poglavje Obleka, ga je večina narečnih govorcev in zapisovalcev, kot kažejo odgovori, razumela v prvem pomenu – tako so nekateri odgovori izraženi tudi besedno-zvezno, npr. 3 – *bôn mōrɔ pə kōyōu* 'bom kobilo podkovo!', 56 – *zabīt kōñā* 'podkovati konja', 69 – *potkūje (kōñā)*, 159 – *patkayāt, patstāyt (konja)*, 105 – *petkūvet kōñā*, 263 – *kōjīna potkovāt*, 267 – *griem kōjā akavāt (če so vse štiri podkve)*, 351 – *putkuvāt (kōñā)*, *prbīt (na pētī čāble, putkūvu)*, 372 – *potkāvāt žēnēn*.

Narečno gradivo za SLA za vprašanje št. 128 *podkovati* ne glede na predstavljene pomisleke izkazuje naslednje stanje. Po vsem slovenskem jezikovnem prostoru je uveljavljen izraz *podkovati*, v posameznih govorih pa še brezpredponski glagol *kovati*: 5 – *kayāte*, 33 – *qūwat*, 54 – *kāwat*, 71 – *kōyāt*, 94 – *kōvāt*, 196 – *kōvate*, 201 – *kōyāt*, 233 – *potkovāt*, *kovāt je šū*, 234 – *kōvāt*, 256 – *kawāt*, *patkāvāt*, 267 – *kavāt*, 290 – *kōvat*, 291 – *kōvat*, *pōtkovat*, 298 – *kūva:t*, 357 – *kāwat*, 359 – *kovāt*; nekatere sestavljanke iz glagola *kovati* s predponami *po-*, *na-*, *o-*, *u-*: 3 – *pə kōyātē*, 173 – *potkōyāt*, *nakōyāt*, 267 – *griem kōjā akavāt (če so vse štiri podkve)*, *kavāt*, *potkuvāt*, 304 – *uko'va:t*; posamično izpeljanke s pripono *-ava-*: 404 – *potkovāvate/potkāvate*, 59 – *potkowāwet*. Le v petih točkah so zapisani glagoli z drugačnimi besedotvornimi podstavami: *-biti* (56 – *zabīt*, 64 – *podbīt*, *potkowāt*), *-staviti* (159 – *patstāyt*) ter *-šīrfati* (230 – *patkavāt*, *patšīrfat* (pozimi))⁴ in *-templjati*⁵ (244 – *potkovāt/potkūvat*, *potēmplāt*).

3. PODKEV V SLA

Podobno stanje izkazuje tudi gradivo za vprašanje št.

127 *podkev*, ki je bilo šele po Riglerjevih popravkih vprašalnice razdeljeno na dve podvprašanji: a – pri konju, b – pri čevlju. Problematična pa je tudi uvrstitev tega vprašanja v poglavje Obleka, kar je povzročilo še dodatno neenotnost zapisanega gradiva – na to je opozorila tudi F. Benedik, ki je v Vodniku zapisala, da ima uvrščanje določenih vprašanj v posamezni tematski sklop, lahko "/.../ včasih za posledico vsebinsko različne odgovore. Zelo nazorno je vprašanje 127 *podkev*. Nahaja se za vprašanjem *peta* pri čevlju (125b), vendar izraz *podkev* skoraj vsakdo najprej poveže s konjem. Zato so nekateri ob tem vprašanju iskali odgovore za zakovico na čevlju (Logar), drugi pa za konjsko podkev (Podrekar, Rigler) "/.../" (Benedik, 1999, 15).

Kakor koli že – v zapisanem gradivu za SLA je za ta pojem (ne glede na to, ali je zapisan samo en odgovor ali pa je ta razdeljen na a in b)⁶ večinoma zapisan leksem *podkev* (1–4, 6, 7, 12, 27–29, 33, 36–43, 46, 48, 72, 90, 92, 99, 108, 110, 128–136, 140, 141–143, 146–148, 155, 161, 163, 169–172, 174–176, 179, 181–184, 187, 191, 198–212, 214, 215, 217–234, 236–243, 245, 247–251, 253–255, 261, 264, 273, 279, 282, 283, 285, 287–293, 297, 298, 300, 301, 304, 310–312, 314, 316, 316–320, 322, 324, 326–328, 343, 371, 388, 393, 395) oz. *podkva* (24, 44, 45, 50, 52, 97, 100, 104, 110, 136, 153, 185, 187, 195, 200, 203, 216, 235, 244, 291, 302, 304, 314–316, 321, 323, 326, 329, 331, 334, 335, 352–354, 356, 357, 359, 364, 381), *podka* (50, 51, 54, 55, 96, 98, 113, 360) ter *podkov* z naglasom na drugem zlogu (11–13, 15, 16, 18, 19, 59, 61, 62, 64, 66–71, 73–81, 89, 95, 109, 150–152, 154, 157–160, 164, 165, 168, 178, 184, 186, 188–190, 192–194, 286, 288, 374, 388–392, 397–400, 402–404) in podobno še *podkova* (5, 8, 9, 17, 74, 83–86, 90, 91, 93, 94, 96, 97, 100–103, 105–107, 111, 112, 114–127, 129, 137–139, 149, 237, 246, 247, 256–260, 264–267, 269–271, 274, 276, 277, 294–296, 300, 302, 303, 305, 306, 308, 332, 337–342, 345–348, 350, 351, 358, 359, 363–370, 372–382, 385, 386); izjemoma je mogoč tudi leksem *podkvo* z naglasom na zadnjem zlogu (137).

Pogost je tudi leksem *podkvice* (deminutiv s pripono *-ica*), in sicer največkrat za pomen 'podkev pri čevlju' (45, 72, 100, 108, 110, 128, 133, 142, 155, 179, 195, 198 (b – *grifana poxklīca*), 201, 212, 218, 230, 231, 234, 235, 239, 241, 250, 261, 338, 371), redkeje pa za oba podpomena (npr.: 97, 166, 173, 177, 182, 197, 229, 316, 333). Leksem *podkovic* z naglasom na drugem zlogu je prav tako pogost, in sicer za pomen 'podkev pri čevlju' (9, 85, 103, 138, 149, 155, 170, 171, 188, 236, 242, 244, 247, 248, 258, 269, 277, 279, 347,

4 Besedo *podšīrfati* je mogoče primerjati z nem. *schärfen* 'ostriti'.

5 Glagol *templjati* pomeni 'delati, obnavljati sprednji, širši del podplata' in se torej ne nanaša na podkovanje konja, ampak na podkovanje čevljev.

6 Na priloženi karti so simboli, ki izrecno označujejo 'podkev pri čevlju' (torej pomen 127 b), modri.

351, 374, 378) ali v zapisanem gradivu pomensko nedoločeno (71, 90, 102, 115, 191, 196, 244, 262, 263, 268, 281, 377). Po dvakrat sta zapisana tudi leksema *podkovec* (162, 169) ter *podkovič* (47, 89). Ti leksemi so največkrat zapisani v JZ polovici Slovenije (Dolenjska, Vipavska dolina, tudi Gorenjska), redkeje drugje.

Ob *podkvici* in *podkvi* je pogosto zapisan tudi leksem *železce* (največkrat v primorskih govorih, npr. v Istri, v okolici Trsta, v Vipavski dolini: 102, 108, 118, 136, 137, 149, 152, 154, 162, 233), v pomenu 'podkev pri čevlju' (b) pa leksem *pleh* in tvorjenke iz njega (večinoma v vzhodnodolenjskih in štajerskih govorih: *pleh* v točkah 247, 260, 266, 268, 297, 328, 332, 342, 353, izpeljanke s priponami *-ek* pa v točkah 177 (*plēxk*), 191, 218, 239, 242, 255, 256, 268, 288, s pripono *-ec* v točkah 369, 378, 381 (*plēhēc*) ter s pripono *-iček* v točki 247 (*plēšičək*) ter zloženska *špīčplēx* v točkah 375 in 395); redkeje je v tem pomenu zapisan tudi leksem *šina* (177, 178, 235, 240, 241) oz. *šina* (202).

Drugi izrazi za *podkev* v gradivu za SLA so zelo redki in zanje ni vedno označeno, za katero vrsto podkve gre, npr.: 39 (b – *kōpa*), 56 (a, b – *ponkōu*), 69 (ob *podkvi* tudi mlajše *kōpīto*), 110 (*kōpīto*), 112 (b – *šalva* 'tako, pun'tal), 169 (a – *kap'tu*, b – *pljēxči*), 184 (b – *plāte*), 193 (b – *grīfanci*), 255 (*nabītkij*).

Leksemi s pomenom 'podkev' so torej večinoma tvorjenke s slovensko besedotvorno podstavo, nekateri besedni koreni pa so tudi izposojeni iz nemškega jezika: *šina* (prim. nem. *die Schiene* 'kovinski trak'), *plehek* ipd. (prim. nem. *das Blech* 'pločevina'), *špicpleh* je sestavljena z dvema iznemškima besedotvornima podstavama (prim. še nem. *die Spitze* 'konica'), *grifana podkvica* (prim. nem. *greifen*, *griff*, *gegriffen* 'prijeti, prijemat, za-grabiti, grabiti') ter leksem *plate* (prim. nem. *die Platte* 'plošča').

4. KLADIVO IN KLEŠČE V SLA

"Za nemoteno delo je kovač potreboval dvoje nakoval, veliko različnih kladiv in klešč, pile, navojno železo, oblikovalne ploščice, primež, vrtalni stroj, prebijače, šestila, merila, svedre, ušesna sekirna železa, brusilni kamen, naprave za openjanje železnih platišč na kolesa, podkovsko orodje, pripomočke za prvo pomoč pri živini idr." (Bras, 1991, 341). Izmed teh sta v gradivu za SLA zajeti le vprašanji za poimenovanje *kladiva* in *klešč*, in sicer kot orodij, ki sta bili rabljeni v

vsakdanjem življenju, ne le v kovaški obrti – kar potrjuje tudi njuna uvrstitev v poglavje *Hiša*.⁷

4.1. Za vprašanje št. 154 *kladivo* v gradivu za SLA prevladuje odgovor *kladivo* (razen ponekod v severno-rožanskih govorih, v večini primorskih govorov ter v panonski narečni skupini in nekaterih belokranjskih govorih). V nekaj točkah so zapisane tudi izpeljanke – diminutivi z isto besedotvorno podstavo in priponami *-ovec*, *-ivce*, *-ivček* (npr. 338 – *klādovec*, 339 – *klādovec*, 340 – *klādvēc*, 348 – *klāduce*, 351 – *klādvīce*, *klādīgčik*).

Na posameznih območjih so pogosta tudi druga poimenovanja:

– leksem *bat* v primorski narečni skupini in v Beli krajini, posamično tudi drugod (npr.: 83–86, 97, 101, 105, 107, 109–113, 115–127, 129, 130, 132–139, 143, 146–155, 157, 238, 279, 282, 291, 292 (z opombo, da je *bat* težji), 295, 296, 308, 339) ter izpeljanki *batec* (289, 290) in *batič* (291);

– leksem *hamer* v nekaterih koroških govorih in v panonski narečni skupini (npr.: 10, 12, 13, 17, 18, 20, 21, 26, 32, 33, 50–52, 54, 55, 336, 339, 357–360, 362–377, 379–382, 390–393 (večje *kladivo* ob manjšem *klepaču*), 394, 396; ter izpeljanka *hamerič* (388 – *umrjč*, 398 – *omarjč*);

– večkrat je v panonskih govorih (predvsem na Goričkem) in ponekod na Štajerskem zapisano poimenovanje *klepač* oz. *klepec*, in sicer v točkah: 302 – *kljēpc*, 338 – *kljēpec*, 348 – *klepāč*, 370 – *klepāč* (za koso klepati, ob *hamru*), 393 – *klāpāč* (ob večjem *hamru*), 399 – *klāpāč*, 400 – *klapāč*, 403 – *klapāč*, 404 – *klapāč/klapāč*; tu gre verjetno za posebno vrsto kladiva, ki je namenjeno klepanju kose, na kar je mogoče sklepati tudi iz nekaterih navedkov.

Le za redke zajete točke so izkazana še drugačna poimenovanja (npr.: 51 – *šlēgal*, 56 – *martjēl*, 57 – *mart'el*, 58 – *kjāč/kjāč*, 59 – *kjāč/kjāč*, 62 – *māj*, 291 – *mātāc*, 339 – *kīc*).⁸

Besede *kladivo*, *bat*, *klepec*, *kij*, *norec*, *mlatec* in tvorjenke iz njih so slovenske (večina z izvirnim pomenom 'tolči'), ostala poimenovanja so prevzeta iz jezikov v stiku: *hamer*, *hamerič* ipd. prim. z nem. *der Hammer* 'kladivo'; *šlegel* prim. z nem. *schlagen* 'udariti'; rezijanski *martjel* s furl. *martiēl* 'kladivo'; morda je tudi rezijanski *kjač* furlanskega izvora. Posebno 'težko železno kladivo' se tudi v knjižnem jeziku imenuje *macola*, kar je mogoče primerjati z ital. *mazza* 'kladivo'.

7 Poimenovanja za *žebelj* (to je lahko tako kovaški izdelek kot orodje) po gradivu za SLA so bila predstavljena na 8. hrvaškem filološkem srečanju v Opatiji, 24.–25. junija 2002, in v članku *Žebelj v slovenskih narečjih* (Škofic, 2003, 39–66). V gradivu za SLA je ob navedenih le izjemoma zapisano še izrazje za kako drugo kovaško orodje, npr. za točko 198 (Zgornje Gorje) izraz *āmpas* za nakovalo (na listku z odgovorom za vpr. 206 – *železo*).

8 V arhivu Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU je še nekaj drugih zapisov po vprašalnici za SLA za kraje izven mreže SLA – v njih pa se pojavljajo tudi leksemi *macōla*, *nprc*, *klepāunik* (203a Šiška – Ljubljana), *māčōla* ('veliko kladivo' 156 Žiri).

4.2. Narečno gradivo za vprašanje št. 155 *klešče* pa v nasprotju z gradivom za *kladivo* kaže zelo enotno podobo za ves slovenski prostor. Ob splošnoslovenskem poimenovanju *klešče*, se v posameznih krajih rabi le še izpeljanka s pripono *-ice*, tj. deminutiv *kleščice* (1, 3); v gradivu za SLA pa so zapisani še leksemi: *ščipec* (237 – *ščepàc*), *kombinirke* (302 – *kumbenîrke*, prim. z nem. *kombinieren* 'kombinirati', die *Kombizange* 'kombinirke'),⁹ pri čemer pa gre verjetno za posebne vrste klešč.

5. ŽELEZO, OGLJE IN MEH V SLA

Poleg orodja kovači za svoje delo potrebujejo tudi surovine – železo in vir toplotne energije – oglje. Za razpihanje žerjavnice na kovaškem ognjišču, na katerem belijo železo, pa je potrebna sapa, ki jo je nekoč po ceveh vpiloval meh, ki ga je navadno poganjalo vodno kolo. Za železo, oglje in meh so v govorih, zajetih v SLA, v rabi zelo enotni izrazi, ki se med seboj razlikujejo le na glasoslovni (in morda na besedotvorni) ravni, redke so tudi izposojenke iz jezikov v stiku.

5.1. V vseh v SLA zajetih govorih je za vprašanje 206 *železo* zapisan leksem *železo*. V nekaj točkah je zapisana oblika *železdo* (93, 94, 96, 98, 259, 282), za točko 377 pa je ob *železu* zapisan tudi izraz *očel* v pomenu 'jeklo', prevzet iz sosednje hrvaščine;¹⁰ v govoru Zgornje Sorice (188) je znan izraz *â:jznax*.

5.2. Leksem *ogljje* je za ta pojem (kot odgovor na vprašanje 207 *ogljje*) zapisan v skoraj vseh v SLA zajetih govorih. Leksemi z istim korenem, a v drugih glasoslovnih in besedotvornih različicah, so zapisani še za točke: 59, 62 (*ovlje*) – torej v Reziji in Teru; 161 (*orlje*); 125 (*ognje*); 276, 305, 360, 378 (*ogelj*); 45, 47, 50, 218, 223, 227, 253, 254, 257, 300, 318, 353, 362 (*ogljje/oglovje*) – torej v nekaterih vzhodnogorenskih in severnih dolenjskih govorih; 56–58, 64, 142, 143, 145–147, 215, 233–235, 238, 242, 274, 279, 281–284, 286, 338, 339, 369, 388, 390–396, 398–400, 403, 404 (*ogelje/ogulje*) – v notranjskem in kostelskem ter prekmurskem narečju, drugje zelo redko; 173, 175, 229, 285, 288–290, 292, 294–296, 308, 328, 333, 336, 339, 347, 354, 359, 366, 370–377, 379–382 (*ogljenje*) – v prleškem narečju in nekaterih štajerskih govorih ter v belokranjskih narečjih; redkeje je leksem *ogljen*, npr. v točkah 291, 375.

Za točke 61, 107, 116, 121–123, 137, 150–154 je v gradivu zapisan le leksem *karbon*, ki je ob leksemu *ogljje* zapisan tudi v točkah 86, 105, 118, 139 – torej v

nekaterih primorskih (predvsem istrskih) in notranjskih govorih. Beseda je prevzeta iz ital. *carbone* 'ogljje'. Za točko 297 je ob *oglju* zapisan tudi leksem *čūmur* z oznako pejorativno; za točko 369 pa je ob *oglju* zapisan tudi leksem *štājikūl*, ki je prevzet iz nem. *die Steinkohle* 'črni premog'. Za točko 137 je ob *oglju* in *karbonu* zapisan še leksem *žerjāyuka*.

5.3. Za pojem *meh* (vprašanje 208) je v skoraj vseh v SLA zajetih govorih zapisan leksem *meh*. Leksem *soflet*, prevzet iz furl. *soflet* 'meh' je zapisan za točki 56 (*so-plēt*) in 57 (*soflet*). Za točko 374 je ob *mehu* zapisan tudi leksem *blāsbolg* (prim. z nem. *der Blasebalg* 'meh, pihalnik'), posamično pa so zapisani še leksemi *pexāgnēk* (61), *po:lk* (188) in *māč* (369).

6. GORENJSKA NAREČNA KOVAŠKA TERMINOLOGIJA

Narečna kovaška terminologija, kot je predstavljena v gradivu za SLA, torej ne kaže izrazito močnega vpliva jezikov v stiku na slovenska narečja, ampak je zapisano izrazje večinoma izvorno slovensko. Razlog za tako sliko je mogoče iskati tudi v zasnovi SLA, saj je bil njegov namen zbrati le del slovenskega narečnega besedja za pojme, ki so znani v najširšem slovenskem kulturnem in jezikovnem prostoru, zato je razumljivo, da v gradivu prevladuje za te splošne pojme domače, neprevzeto izrazje. Izjeme so le nekatera narečja in govori na robu slovenskega jezikovnega prostora, ki so bili v zgodovini močnejše povezani s sosednjimi tujimi jeziki (npr. v Reziji stiki s furlanščino in v večini primorskih narečij stiki z italijanščino, na Koroškem in Štajerskem pa stiki z nemščino), medtem ko je v osrednjih narečjih ta vpliv manjši, zaradi posebnega zgodovinskega položaja prevladujejo le izposojenke iz nemščine. Šele ob podrobnejšem raziskovanju narečnega izrazja ožjih funkcijskih področij (npr. terminologije posameznih strok) postanejo vplivi jezikov v stiku na posamezna narečja in krajevne govore bolj očitni.

Ob raziskovanju gorenjske narečne kovaške terminologije – kovaštvo kot pomembna polindustrijska dejavnost je bilo posebno močno razvito v Lipniški dolini, v okolici Tržiča in v Železnikih v Selški dolini, poleg podkovskega in orodnega kovaštva pa je tu živelo predvsem žebjarstvo in kasneje v Kropi tudi umetno kovaštvo¹¹ – se je v nasprotju s sliko, ki jo nudijo predstavljene karte za SLA, izkazalo, da so v njej ob slovenskem izrazju vendarle tudi izposojenke iz tujih jezikov.

9 V zapisih za kraje izven mreže SLA se ob leksemu *klešče* pojavlja še leksem *pīnce* v točkah 123c (Padna) in 126a (Raven), kar je morda prevzeto iz ital. *pinzette* 'kleščice'.

10 Besedo navaja tudi Skok za slovensko štajersko in Prekmurje (Skok, 1972, 540), znana je že v stari cerkveni slovanščini.

11 V Lipniški dolini je podkovsko, vozovno in orodno kovaštvo živelo predvsem v kmečkih vaseh in je v drugi polovici 20. stoletja skorajda že izginilo, v Kropi in Kamni Gorici pa so se ukvarjali z žebjarstvom. Po propadu ročnega kovanja žebeljev v začetku 20. stoletja so se nekateri preusmerili v druge sorodne poklice, npr. v umetno kovaštvo, industrijsko orodjarstvo in ključavničarstvo, večina domačinov pa je bila do konca 20. stoletja še zaposlena v domači tovarni Plamen, ki je delovala v okviru Slovenskih železarn.

V tukajšnji kovaški – žebljarski terminologiji je npr. zelo opazen tako vpliv nemščine kot italijanščine, čeprav z nobenim od teh dveh jezikov ti govori niso v neposrednem stiku, niso njihovi sosedje. S tema jezikoma so tukajšnji kovači – žebjarji prihajali v stik predvsem s trgovanjem, saj so bili njihovi končni izdelki namenjeni večinoma tujemu, tj. sredozemskemu romanskemu trgu (zato so bila tudi poimenovanja za različne vrste žebeljev mnogokrat italijanska), kovaško znanje, tehnologijo in orodja pa so prevzemali tudi od železarsko izkušenejših severnih sosedov (zato je med izrazi zanje tudi več nemških izposojenk). Ker sta bila izrazje za žeblje in vigenjska terminologija v kroparskem govoru že predstavljena,¹² bo tu prikazano le izrazje za različne vrste kladiv in klešč kot osnovnega orodja (ob nakovalu – *ā:mposu*) v umetnem in podkovskem kovaštvu.

Informanti – umetni kovači iz Kroke so se izobraževali v domači šoli za umetno kovaštvo, ki je v Kropi delovala v 50-ih letih 20. stoletja – v njej so se seznanjali tudi s slovensko (knjižno) terminologijo, ki je marsikdaj sproti nastajala ob učnih pripravah njihovih učiteljev, ko so gradivo prevajali iz različne, predvsem nemške strokovne literature.¹³ Tudi zato je v kovaškem žargonu teh kovačev terminologija večinoma slovenska. Podkovski kovač iz Podnarta¹⁴ pa se je kovanja učil v domači delavnici pri očetu kovaču in v polletni podkovski šoli med služenjem vojaškega roka v Jugoslovanski ljudski armadi (JLA) – on pa ob slovenskih pogosto uporablja tudi poimenovanja, prevzeta iz tujih jezikov.

6.1 Poimenovanja za različne vrste kladiv in klešč v Lipniški dolini

Umetni kovači za svoje delo potrebujejo različno velika, težka in različno oblikovana kladiva iz različnih materialov: "Po teži razlikujemo težka, srednje težka in lahka kladiva, v razponu od 8 do 0,3 kg. Po načinu uporabe so udarna in nastavna kladiva, po obliki pa še navzkrižno kladivo, jeran, gladilnik, klepec, sekač in luknjač. Do teže okoli 2 kg se uporabljajo enoročno, težja pa dvoročno, dolžina ročaja od 250 do 500 mm." (Šmitek, 1990). V tem (nepaginiranem) tipkopisnem priročniku za umetne kovače Šmitek navaja še druga kladiva, npr. ravnalno in nastavno kladivo.

Veliko kladivo, nasajeno na lesenem 4 m dolgem hrodu, ki ga je nekoč poganjalo vodno kolo, njegova udarna moč pa je bila odvisna od njegove teže in višine prostega pada, namenjeno za sekanje velikih kosov

železa, se v Lipniški dolini imenuje *norec* (kroparsko *nó:rc*), sodobnejše veliko strojno kladivo pa se imenuje *federhammer* (*fé:darxá:mar*) 'vzmetno/peresno kladivo'. Manjše strojno kladivo z zračnim cilindrom za modelno kovanje (kovanje v utopah) podnartovski podkovski kovač imenuje *luithamer* (*lū:ftxá:mər*) 'zračno kladivo' – kroparski umetni kovači pa *pnevmatsko kladivo* (*pneu-mà:ck klá:du*). Ročno 3,5 kg težko železno kladivo se tudi tu imenuje *macola* (*macò:la*). Kose železa pa na nakovalu oblikujejo s pomočjo kladiv, ki jih žargonsko (= narečnostrokovno) glede na njihov namen imenujejo: *navadno* (*navá:dən*) ali *osnovno kladivo* (*osnò:yən klá:du*) – kladivo, težko 1 kg; *gladilnik* (*glad:lnik*) – klepalno kladivo; *prebijač* (*prebí'jač*) – kladivo z ostrim (lahko koničastim) kljunom za prebijanje železa; *sekač* (*se'kač*) – kladivo za zasekavanje železa, ki je lahko ravno, napeto, polokroglo; *profilno kladivo* (*profi:klá:du*), ki je lahko okroglo ali kvadratno; *polokroglo kladivo* (*pò:lokrop:gu klá:du*), imenovano tako po obliki kljuna; *kapelmohar* (*ká:pámò:xar*) – glavač, kladivo za oblikovanje glav žebeljev na umetnokovaških izdelkih; *punzelj* (*pú:nzəl*) – punec/pečatnik.

Podkovski kovač iz Podnarta pa pri svojem delu uporablja naslednja kladiva:¹⁵ *navadno kladivo* (*navá:dən klá:du*), težko 1,5 kg, *veliko kladivo* (*ta vé:lk klá:du*), težko 5 kg, *krajckladu* (*krà:jcklá:du*) 'navzkrižno kladivo', *zechamer* (*zè:cxá:mər*) 'zasekalno kladivo', *flohhammer* (*flo:xxá:mər*) 'ploščato, gladilno kladivo', *rundhammer* (*rū:ndxá:mər*) 'kladivo s polokroglim izrezom, žlebom na peti' in v nakovalu *rundštkekelj* (*rū:ndšté:kəl*) 'orodje s polokroglim izrezom, vstavljeno v nakovalo, za oblikovanje okroglih površin, npr. palic, valjev', *folcar* (*fó:lcər*) 'žlebilnik', *pajsar* (*pá:jsər*) 'točkalnik', *prebijač* (*prebí'jač*) ali *lò:har* 'luknjač' – informant navaja *okrop:gle* pa *ploščá:te prebljá:če*, *majzelj* (*má:izəl*) 'sekač' in v nakovalu *šrò:tšté:kəl* 'sekalo', *netkrampelj* (*né:tkrá:mpəl*) 'orodje v obliki sekača oz. prebijača za odstranjevanje žebeljev iz kopita in stare podkve'.

Drugo osnovno kovaško orodje so klešče. "Klešče služijo za vpenjanje izdelkov pri obdelavi kot varstvo roke pred opeklinami in mehanskimi poškodbami. Kovaške klešče imajo tanke krake, kar omogoča vzmetno vpenjanje izdelkov pri uporabi objemke. Deli klešč so: gobec, vrlišče in krak. Gobec je oblikovan po obliki izdelka ploščato, okroglo, štirikotno ali profilno." (Šmitek 1990). Kroparski umetni kovači uporabljajo največ naslednje oblike klešč: *osnovne klešče* (*osnò:yne klé:še*),

12 Avtoričino predavanje Žebelj v slovenskih narečjih in članek Vigenjsko besedje v kroparskem govoru.

13 V arhivu Kovaškega muzeja v Kropi obstaja tipkopisno gradivo – nekakšni učbeniki za pouk umetnega kovaštva (avtor je verjetno domačin Jože Gašperšič).

14 Informant za podnartovski govor je bil podkovski kovač Franci Šolar (*Fé:stəngarjpu*).

15 Matejčik, 1975, v poglavju Kovaštvo, 149-151, navaja naslednje (podobne) strokovne kovaške izraze v slovaškem novohradskem narečju: *falc* 'utor, žleb na podkvi', *pajser* 'točkalnik', *šrotar* 'sekač', *rundhammer* 'kos železa v nakovalu z dvema žlebičema za oblikovanje železa', *zechomer* 'ravnalno kladivo', *špicangle* 'koničaste klešče' itd.

špičaste/špičkove klešče (špí:časte/špí:čkove klě:še) 'koničaste klešče', ploščate klešče (ploščá:te klě:še), okrogle klešče (okrǫ:gle klě:še) in ščipalne klešče (šipá:une klě:še), podkovski kovač iz Podnarta pa ob podkovskih kleščah (podkǫ:uske klě:še), ki jih imenuje tudi cange (cà:nge) 'klešče', uporablja še runcange (rũ:ntcà:nge) 'okrogle klešče' in flohcange (flò:xcà:nge) 'ploščate klešče', ob teh pa pozna še špiccange (špì:ccà:nge) 'koničaste klešče', ki jih uporabljajo umetni kovači, rorcange (rǫ:rcà:nge) 'vodovodne klešče za cevi', ki jih uporabljajo vodovodni inštalaterji, ter kombinirke (kombin:rke) in francoza (francǫ:za).

Doma izučeni podkovski kovač torej uporablja več izposojenk v svojem narečnem strokovnem jeziku kot šolani umetni kovači. Tudi sicer v pripovedovanju o strokovnih stvareh ob izvorno slovenskem izrazju za splošnejše pojme uporablja veliko predvsem iz nemščine prevzetih terminov za ožjestrokovne dejavnosti in orodja – kar je mogoče opaziti tudi v naslednjem besedilu o izdelavi podkve:¹⁶ "Ja loxkǫ: ... Ta 'nejeveč smo jx naré:dəl 'kər z ukrǫ:guga materjā:lā. Ocě:kou se je, ocě:ou se je 'pač tǫ:k dǫ:ux materjā:l, po prā:ksi s vē:du, 'jest mǫ:rām ré:čt, da se sām tǫ:k navā:du, de nkǫ:l nī:sām poprā:ulou al 'pa prē:č sě:kou al 'pa še ŋ'kāt pǫ:tkve dē:lou, da so ble premē:jxne. Mǫ:rš pa jmē:t, sà:m na mǫ:rš nar'dət, pomočnī:k mǫ:re bīt. Pǫ:ī s ta pǫ:ru ano strā:n zakrī:vu, splǫ:šču, na flǫ:x pokovā:u, a'ne, na flǫ:x pokovā:u, pǫ: pa za- za- zapā:jsou pa za- ... Ta pǫ:ru zafo:lǫu pǫ: pa zapā:jsou, pa 'še drú:go strā:n gli:x tokǫ:, pǫ: ī blǫ trē:ba štǫ:le nardī:t, dokǫ:nčnā oblik'vāt, lepǫ: pokǫ'uat, pǫysǫ:t, a'ne, ká:pcō nardī:t. Pǫ: se ī pa š'vā pomē:rt, a'ne, pǫ: smo pa grī:fe švā:sal gǫ:r."

Tudi analiza glagolov, ki poimenujejo različne postopke pri umetnem kovanju in jih uporabljajo kroparski umetni kovači, je pokazala zanimivo sliko njihovega narečnega žargona – od nekaj čez 120 glagolov je le okrog 20 izposojenk oz. tvorjenk s tujo besedotvorno podstavo, pa še te so večinoma sprejete tudi v knjižni jezik (npr. *bombirati*, *gravirati*, *lakirati*, *štancati*, *plombirati*, *puncirati* 'puncirati' – *netati* 'kovičiti', *pasati* 'prilegati se', *špičiti* 'delati konico', *prešati* 'stiskati', *ratovati* 'uspevati', *pučati* 'čistiti', (za)cahnati '(o)značiti', (za)kernati '(za)točkat', (za)zecati 'narediti/delati žleb v kovino'.

7. SKLEP

Namen prispevka je bil z metodo lingvistične geografije predstaviti izbrano besedno gradivo za SLA in iz njega izhajajoče možnosti za raziskovanje terminologije izbrane stroke (npr. tradicionalne obrti).

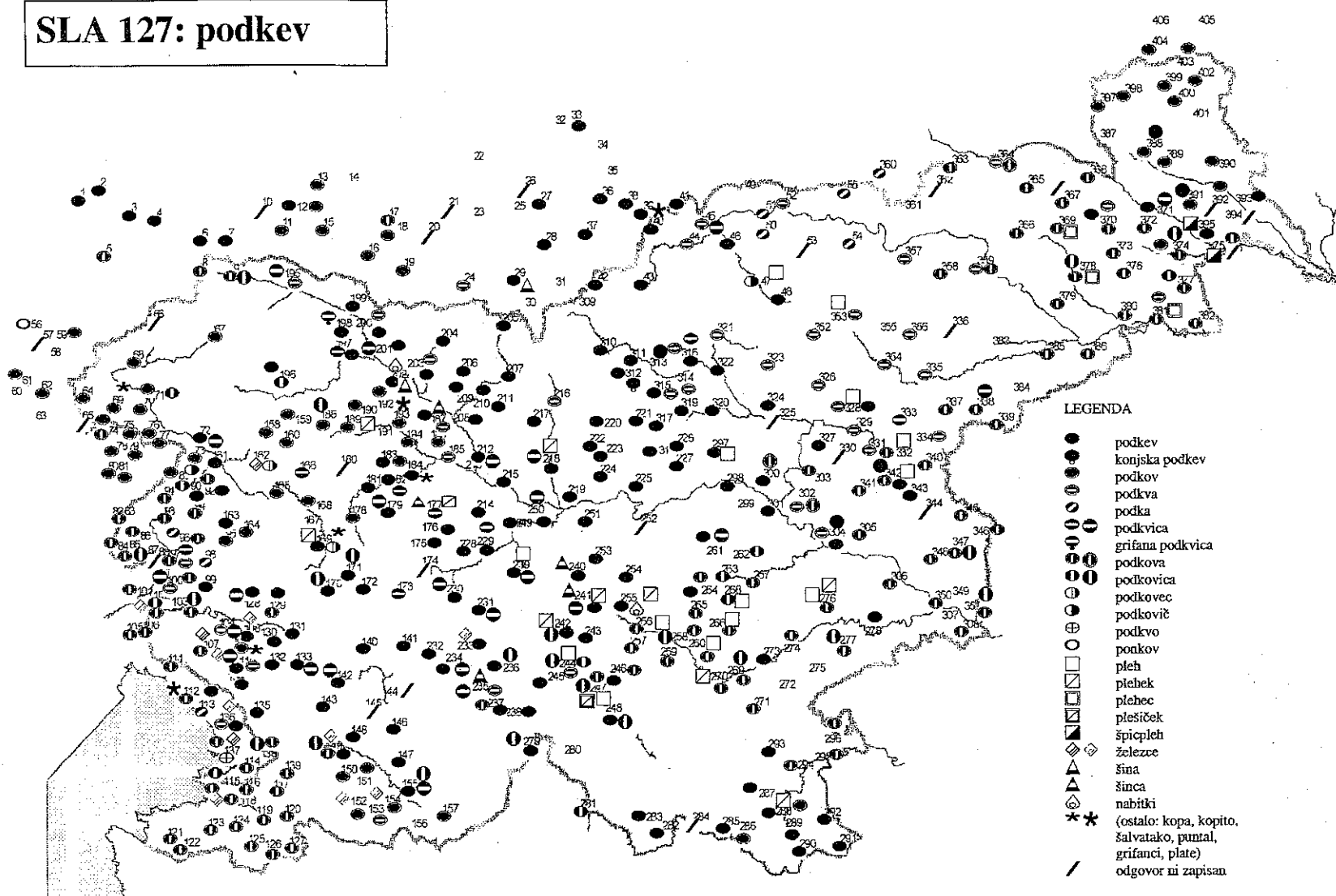
Ugotovljeno je, da narečno gradivo, zbrano za SLA, daje le skopo sliko o slovenskem strokovnem izrazju, saj zajema le besedje za v drugi polovici 20. stoletja še splošno znane pojme slovenskega naravnega in kulturnega prostora. Za raziskovanje strokovne terminologije v posameznih narečjih ali krajevnih govorih (npr. kovaštva v Lipniški dolini) pa je potrebno sestaviti posebne vprašalnice in zapisati čim več pripovedovanj narečnih govorcev, to pa od raziskovalca zahteva tako dobro poznavanje narečja kot tesno sodelovanje z ljudmi, ki se s posamezno stroko ukvarjajo. Vprašalnica za SLA je torej tudi za narečno terminologijo le temelj za nadaljnje podrobno raziskovanje.

Predstavljeno gradivo za SLA kaže precej enotno, nerazdrobljeno podobo poimenovanj za obravnavane pojme, vpliv jezikov v stiku pa je močnejši predvsem na obrobju slovenskega jezikovnega prostora. S tem gradivom povezana gorenjska strokovna kovaška terminologija (predstavljen je le drobec, tj. poimenovanja za različna kladiva in klešče ter nekatere kovaške postopke) pa izkazuje dvojno stanje: v jeziku – žargonu podkovskega kovača, po tradiciji izučenega v domači delavnici, je več prevzetih poimenovanj za različna kovaška orodja kot v jeziku (sicer v domačem kraju) šolanih umetnih kovačev, ki večinoma uporabljajo izvorno slovenska ali tudi v knjižni jezik sprejeta poimenovanja. Oboji pa za splošnejše pojme (npr. kovaške postopke) uporabljajo slovenske lekseme, za poimenovanje bolj specializiranih opravil pa glagole s prevzetimi besedotvornimi podstavami.

Na oblikovanje narečnega kovaškega strokovnega jezika (tudi predstavljenega gorenjskega) gotovo močno vplivajo (so vplivali) tudi zunajjezikovni dejavniki, npr. tradicionalna povezanost te stroke s tujimi vzori, način/jezik izobraževanja, sprejemanje tehnologij in vzorcev, tržna usmerjenost, pogostost stikov s tujejezičnimi govorci ipd., kar vse omogoča (je omogočalo) prepletanje slovenskega izrazja s tujim – analiza (dela) sodobne gorenjske kovaške terminologije pa je pokazala, da kljub tem vplivom interference iz tujih jezikov (npr. nemščine) v njej niso zelo pogoste. Pač pa se je izkazala moč izobraževanja v slovenskem jeziku, ki je povzročila sprejemanje prvotno knjižnih terminov med narečne v razvijajoči se stroki (umetnem kovaštvu).

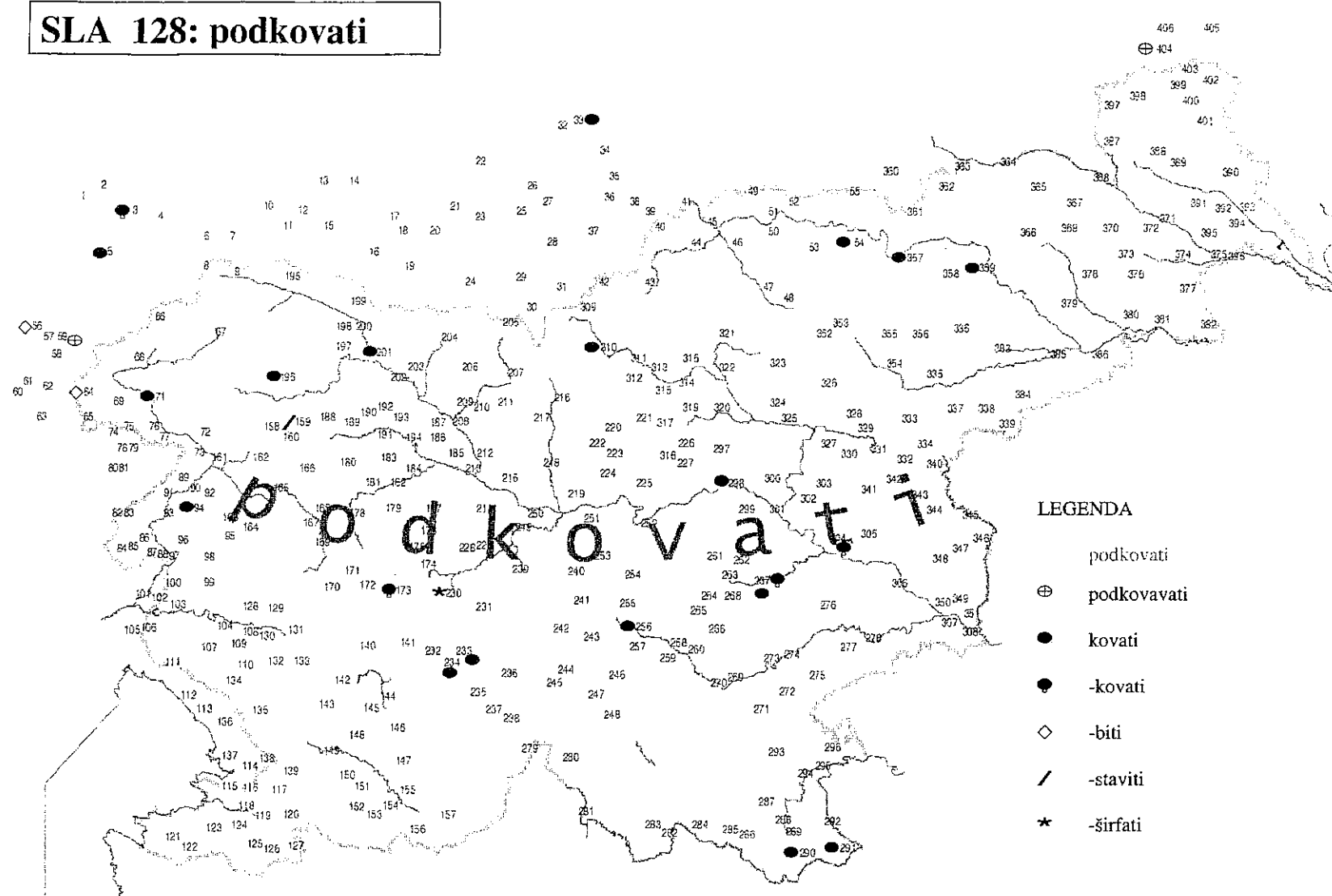
16 Informant Franci Šolar, besedilo je bilo posneto 29. aprila 2003 na Srednji Dobravi.

SLA 127: podkev

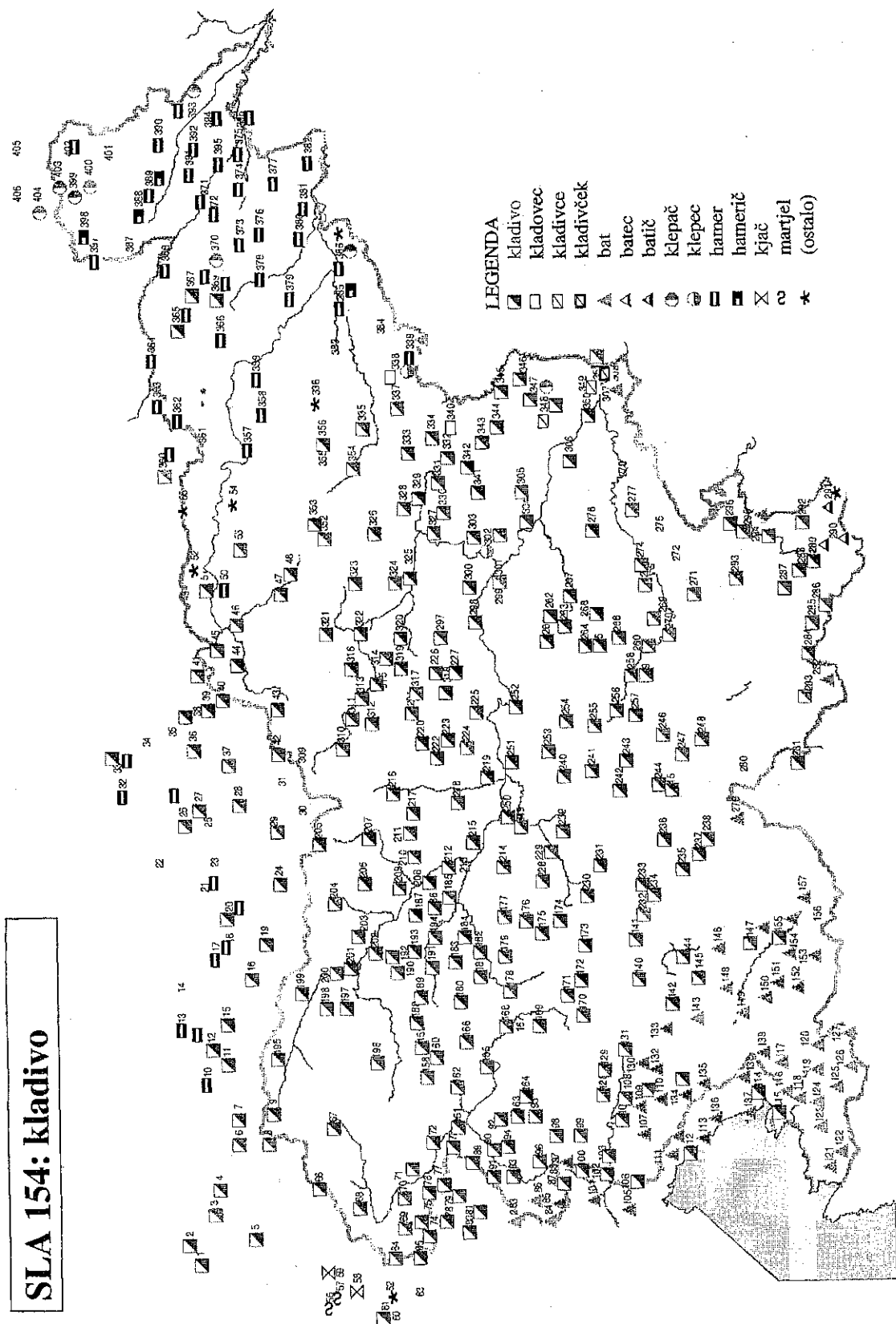

186

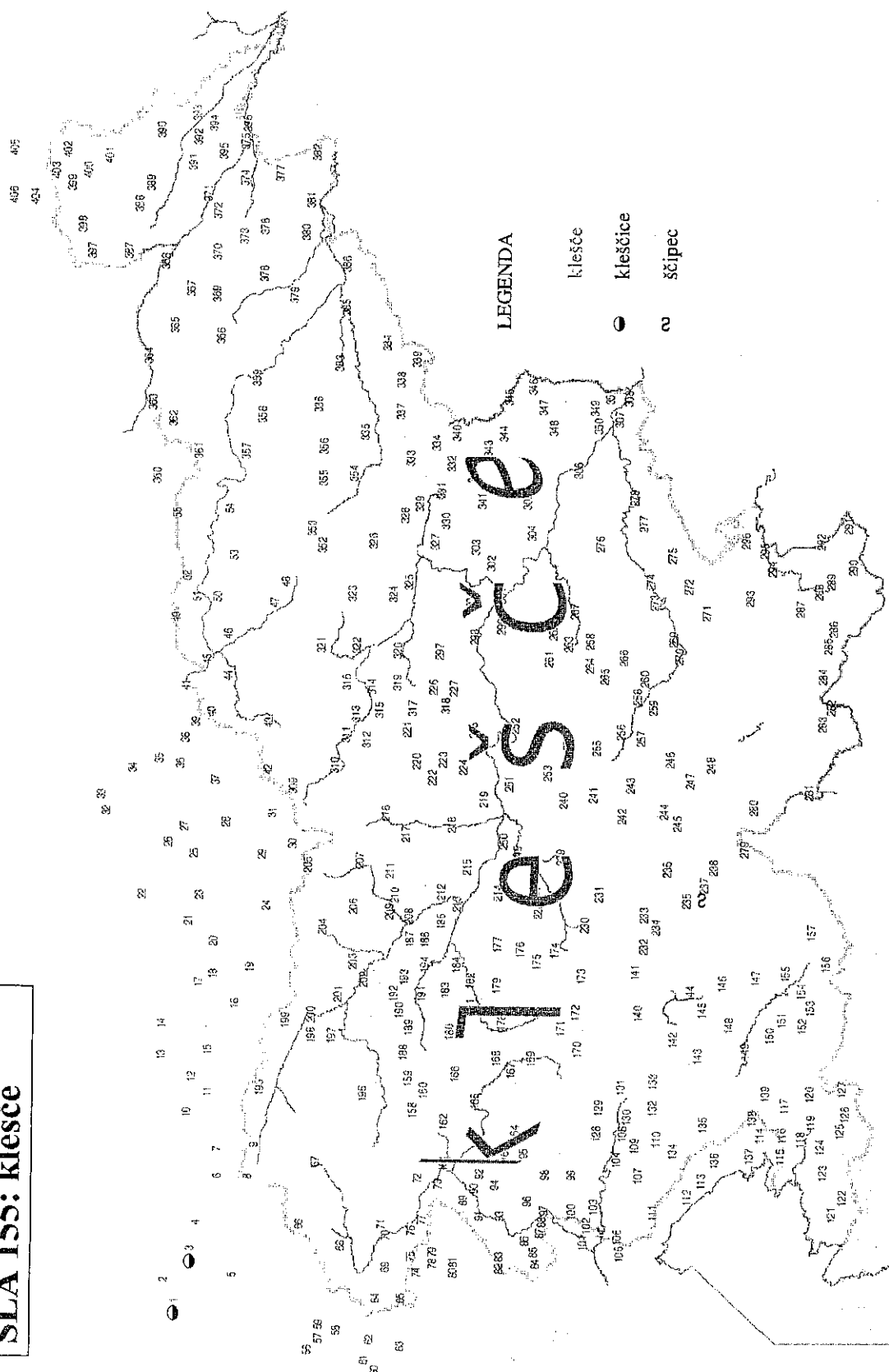
SLA 128: podkovati

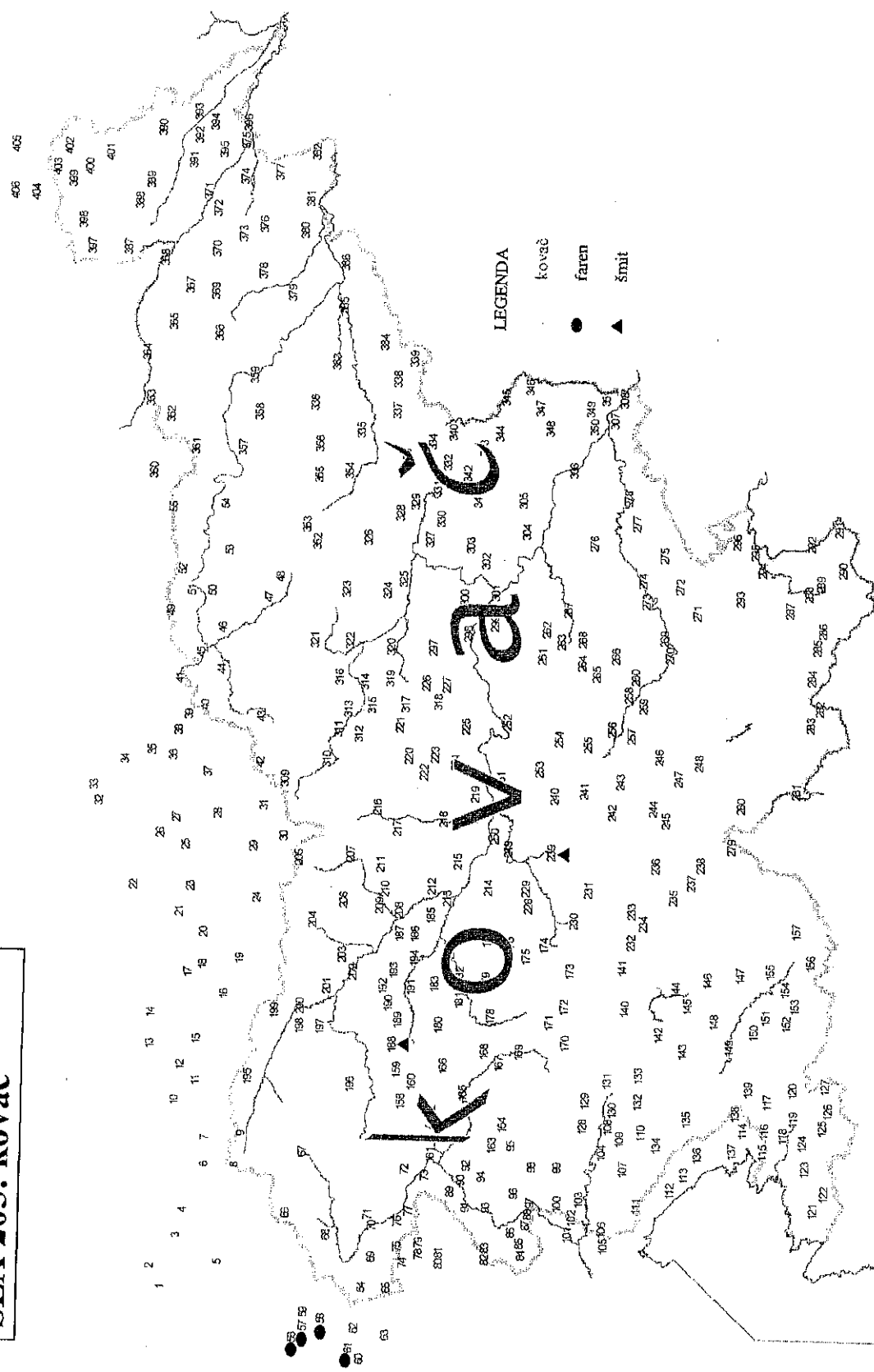
187

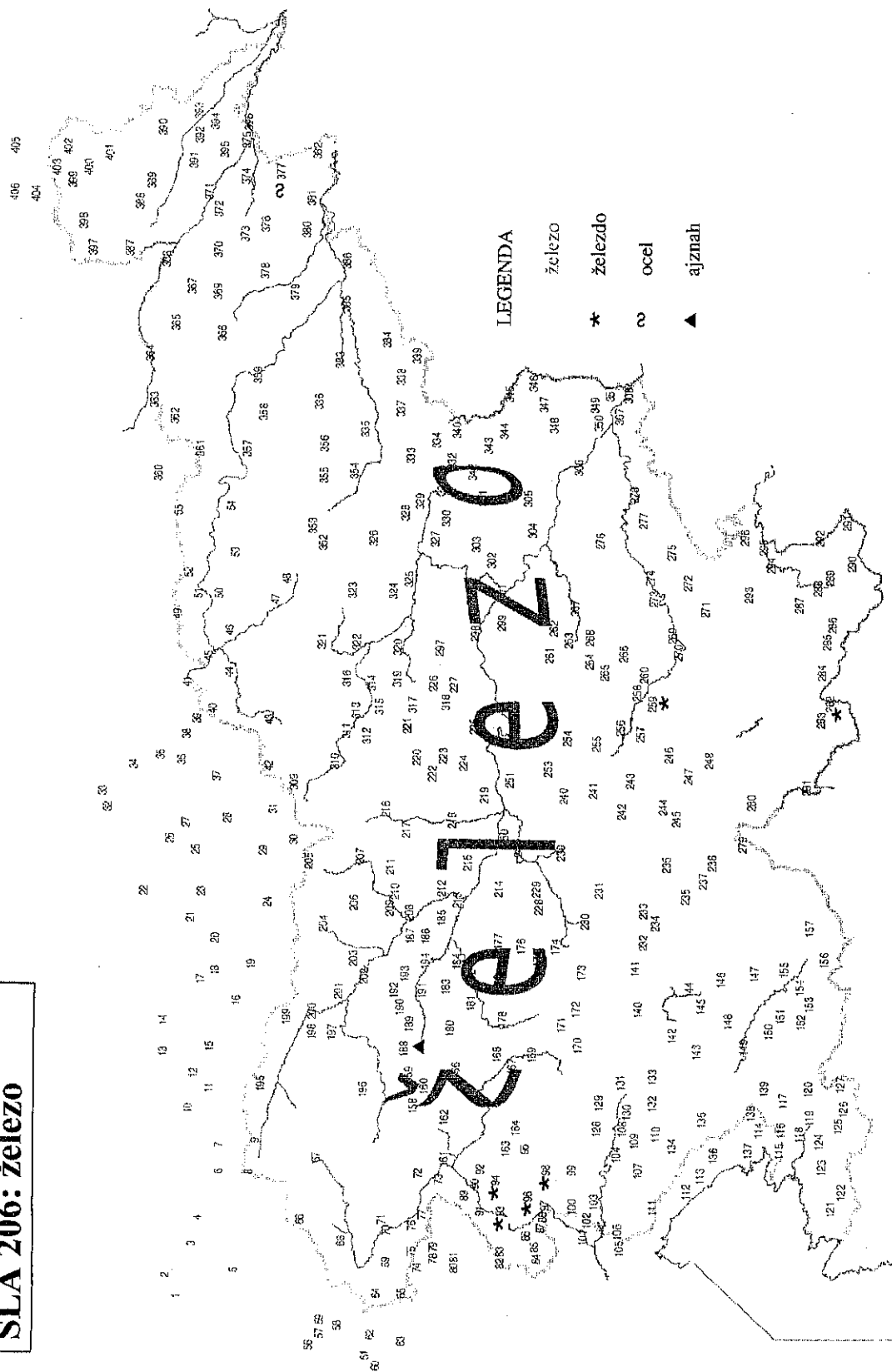
SLA 155: klešče

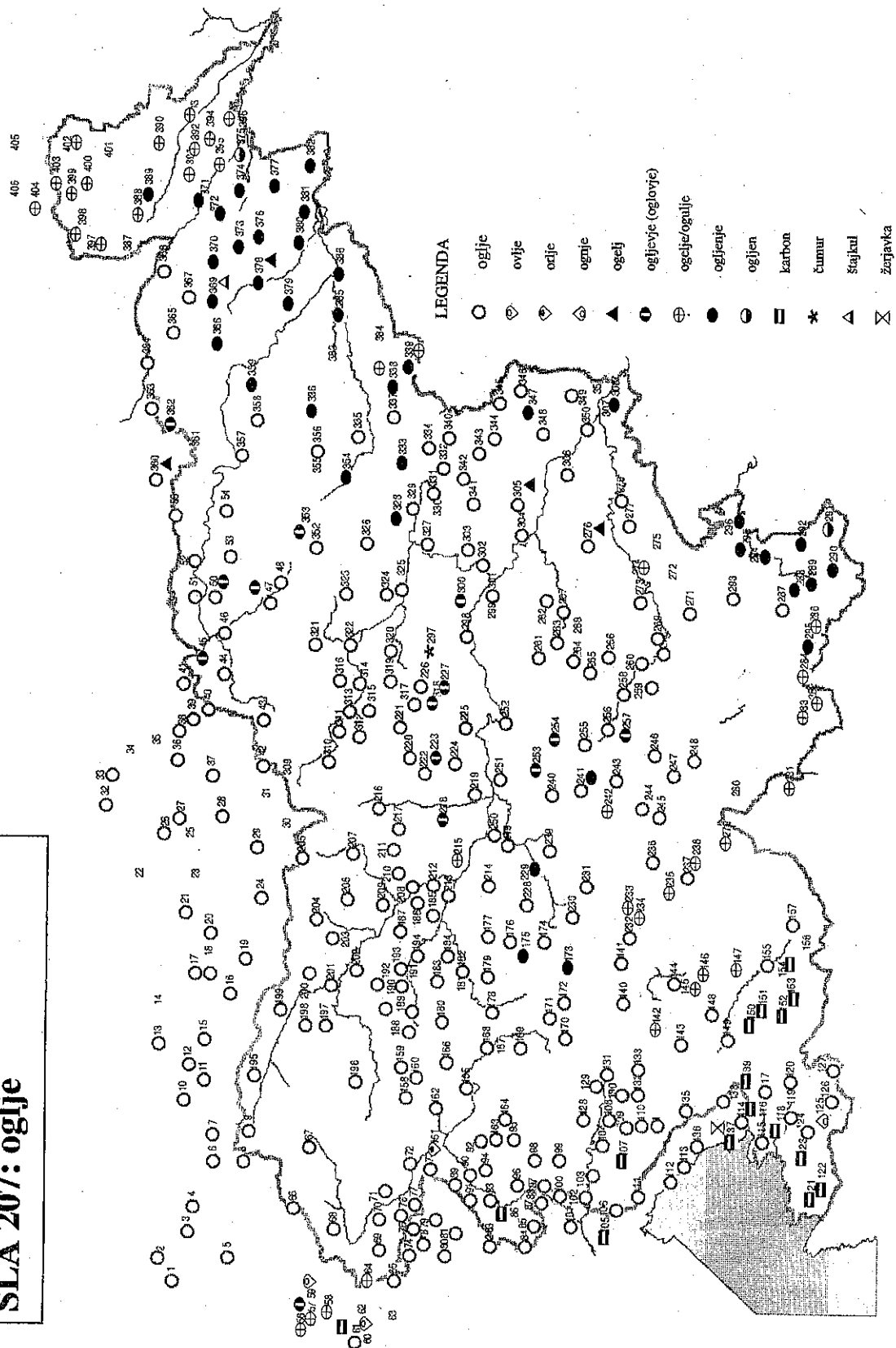
SLA 205: kovač

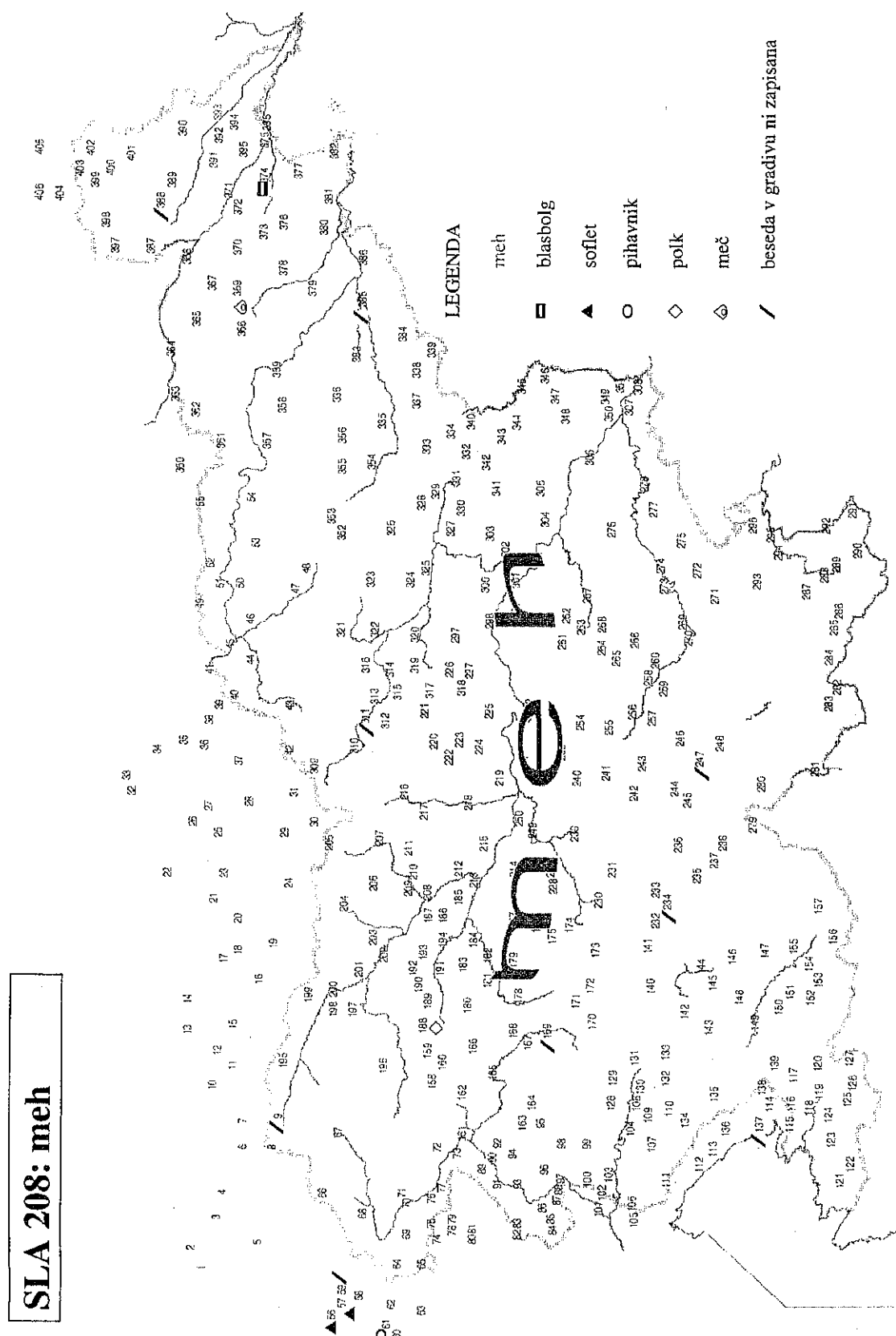

SLA 206: železo

SLA 207: oglje

DIALECTAL VOCATIONAL TERMINOLOGY OF SMITHS AND THE SLOVENIAN

LINGUISTIC ATLAS

Jožica ŠKOFIC

SRC SASA, Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language, SI-1001 Ljubljana, Novi trg 4

e-mail: guzej@zrc-sazu.si

SUMMARY

The main objective of the paper is to present, with the linguistic geography method, the selected material for the Slovenian Linguistic Atlas (SLA) and from it derive possibilities for conducting research on the terminology of the selected (i.e., smith's) trade. The dialectal material selected for the SLA indicates a fairly uniform structure of denominations for the terms *podkovati* (to shoe a horse, SLA 128), *klešče* (tongs, SLA 155), *kovač* (smith, SLA 205), *železo* (iron, SLA 206) and *meh* (bellows, SLA 208), while the dialectal charts for the terms *podkev* (horseshoe, SLA 127), *kladivo* (hammer, SLA 154) and *ogljje* (charcoal, SLA 207) are much more varied, indicating a great diversity in dialectal denominations. The impact of languages in the so-called contact areas is perceivable particularly on the fringe of the Slovenian linguistic space.

The dialectal vocational terminology of smiths of the Gorenjska region, which is associated with this material (only denominations for different types of hammers and tongs and some smiths' procedures are presented), demonstrates, however, a double standard: in the jargon used by horseshoe blacksmiths there are more adopted denominations for different smith's tools than in the language of art and craft blacksmiths, who use primarily original Slovenian expressions or terms accepted by the literary language. For more general meanings (such as smith's procedures) they both use, however, Slovenian lexemes, while for denomination of more specialised jobs they use verbs with adopted basic wordforming elements.

Key words: dialectal terminology of smiths, Slovenian linguistic atlas, geolinguistics, Gorenjsko dialect, Kropa

VIRI IN LITERATURA

Arhiv DS – Listkovna in zvezkovna kartoteka – gradivo za SLA (za vprašanja 126, 127, 128, 154, 155, 205, 206, 207, 208 in Razno 2). Hrani Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana.

Arhiv KM – Tipkopisno gradivo o umetnem kovaštvu. (Brez navedka avtorja ali letnice nastanka.) Hrani Kovaški muzej v Kropi.

Benedik, F. (1999): Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA). Ljubljana, Založba ZRC.

Bezlaj, F. (1977–1995): Etimološki slovar slovenskega jezika 1–3. Ljubljana, SAZU – Mladinska knjiga.

Bras, L. (1995): Podkovstvo. Enciklopedija Slovenije 9, Plo–Ps. Ljubljana, Mladinska knjiga, 15–16.

Bras, L. (1991): Kovaštvo. Enciklopedija Slovenije 5, Kari–Krei. Ljubljana, Mladinska knjiga, 340–342.

Debenjak, D., B., P. (1994): Veliki nemško-slovenski slovar. Elektronska izdaja, Verzija 1.0. Ljubljana, DZS.

Dular, A. (2001): Žebjarstvo. Enciklopedija Slovenije 15, Wi–Ž. Ljubljana, Mladinska knjiga, 292.

Il Nuovo Pirona (2001): Il Nuovo Pirona. Vocabolario Friulano. Udine, Società Filologica Friuliana.

Matejčič, J. (1975): Lexika Novohradu. Vecný slovník. Banská Bystrica, Vydavatel'stvo Osveta.

Pirona, G. A., Carletti, E., Corgnali, G. B. (2001): Il nuovo Pirona. Vocabolario Friulano. Udine, Società filologica Friulana.

Pleteršnik, M. (1894–95): Slovensko-nemški slovar. Ljubljana, Knezoškofijstvo.

Skok, P. (1971–1974): Petar Skok: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika 1–4. Zagreb, JAZU.

SSKJ (1970–1991): Slovar slovenskega knjižnega jezika 1–5. Ljubljana, SAZU – DZS.

Snoj, M. (1997): Slovenski etimološki slovar. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Striedter-Temps, H. (1963): Deutsche Lehnwörter im Slowenischen. Berlin, Osteuropa-Institut, Wiesbaden, in Kommission bei Otto Harrasowitz.

Škofic, J. (1998): Vigenjsko besedje v kroparskem govoru. Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje. V: Zbornik referatov s Posvetovanja o slovenskem naravoslovno-tehničnem izrazju, Ljubljana, 22.–23. maja 1997. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, 217–229.

Škofic, J. (2001a): Iz kroparske umetnokovaške terminologije. Vigenjc, 1. Kropa, Muzeji radovljjske občine, 77–88.

Škofic, J. (2001b): Govorica jih izdaja. Skica govora kovaške Kroke. Kropa, Tomco.

Škofic, J. (2003): Žebelj v slovenskih narečjih. Riječ. Rijeka FD, 39–66.

Šlenc, S. (1997): Veliki italijansko-slovenski slovar. Ljubljana, DZS.

Šmitek, J. (1990): Osnove tehnologije umetnega kovaštva. Kropa (Tipkopis iz arhiva Kovaškega muzeja v Kropi).